

**Данило Острозький: образ,
гаптований бісером. Данило
Острозький: образ,
гаптований бісером**

КУПИТИ

Роман-реконструкція. Саме так можна означити біографію родоначальника славетної княжої династії Данила Острозького. Автор книги відновлює не тільки життєпис князя та історичне тло його епохи, але й принципи та прийоми роботи творців давньої української книжності. Додаткові можливості роздивитися епоху «Сутінків Середньовіччя» дає читачеві ретельно підібраний ілюстративний матеріал.

ДАНИЛО ОСТРОЗЬКИЙ: ОБРАЗ, ГАПТОВАНИЙ БІСЕРОМ

Петро Кралюк

© Видавництво "НК-Богдан"

www.bohdan-books.com

ISBN 978-966-10-7670-8

Серія «Ім'я на обкладинці»

Випуск III

Петро Кралюк

ДАНИЛО ОСТРОЗЬКИЙ:

ОБРАЗ, ГАПТОВАНИЙ БІСЕРОМ

Серію «Ім'я на обкладинці» засновано 2016 року.

Роман-реконструкція. Саме так можна означити біографію родоначальника славетної княжої династії Данила Острозького. Автор книги відновлює не тільки життєпис князя та історичне тло його епохи, але й принципи та прийоми роботи творців давньої української книжності. Додаткові можливості роздивитися епоху «Сутінків Середньовіччя» дає читачеві ретельно підібраний ілюстративний матеріал.

© Кралюк П.М., 2016

© Богдан, 2023

Переднє слово до читальника

Пересічний українець дещо знає про Столітню війну (1337–1453), яка велася між Англією та Францією. Про неї написана маса наукових книжок, художніх творів, зняті художні й документальні кінофільми. Особливо поталанило героїні цієї війни — Жанні д'Арк. Вона навіть стала символом незламної жінки.

Водночас українці, навіть достатньо освічені, практично нічого не знають про півстолітню війну на наших землях, яка велася одночасно із Столітньою війною — з 1340 р. по 1392 р. У горнилі цієї війни загинуло Руське князівство (чи королівство), яке можна вважати давньою Українською державою. І якщо Столітня війна визначила на тривалий час геополітичне «обличчя» Європи Західної, то згадана півстолітня війна визначила таке ж «обличчя» Європи Центрально-Східної.

Не без впливу російської історіографії в Україні поширена думка, ніби Руське князівство (у нас переважно вживається кабінетний термін Київська Русь) загинуло після нашествия татарського хана Батия, який у 1240 р. взяв Київ, і що давньоруська державна традиція ніби «перейшла» на північно-східні землі Русі, т.зв. Залісся, де потім сформувалося Московське князівство.

Насправді ситуація виглядала інакше. Руське князівство збереглося на теренах нинішньої Правобережної України. До його складу увійшли Волинь, Галичина й Поділля. Правитель цієї держави, князь Данило Романович, навіть отримав від Папи Римського королівську корону, що, до речі, свідчило про визнання цієї держави як суверенної політичної одиниці.

Зараз, правда, в нашій історіографії для позначення Руського королівства використовується термін Галицько-Волинське князівство, який нам «підкинула» москвофільська історіографія в другій половині XIX ст. Але такого терміну не існувало ні в XIII, ні в XIV ст. У автентичних документах того часу це державне утворення, як правило, іменувалося Руссю, Малою Руссю, Руським королівством чи князівством. І така назва відповідала тодішньому стану речей. Цю державу розглядали як продовження «старої» Русі з центром у Києві.

Зараз не будемо заглиблюватися в історичні реалії. Відзначимо лише, що в середині XIV ст. Руське королівство опинилося в стані кризи. Тут

спрацювали як внутрішні чинники, так і зовнішні. У 1340 р. польський король Казимир Великий розпочав боротьбу за «руську спадщину». Гравцями в ній були Польща, Угорщина, Литва й Золота Орда. З перемінним успіхом війна за «руську спадщину» тривала до 1392 року. Її результатом стала ліквідація Руського королівства, землі якого розібрали Польща й князі литовської династії Гедиміновичів. Останні зуміли створити життєздатний державний організм — Велике князівство Литовське, яке успадкувало чимало політичних і культурних традицій Русі. Наприклад, мовою державної комунікації в цьому князівстві була т.зв. мова руська, яка спиралася на книжну культуру Руського королівства.

На жаль, про війну за «руську спадщину» не збереглося жодних наших літописних свідчень. Чому склалася така ситуація — то вже окреме питання. Про події цієї війни переважно дізнаємося з польських, угорських, німецьких джерел, а також частково з пізніших литовських літописів.

Стереотипи російської історіографії, які й досі панують у нас, а також специфіка джерел знеохочують українських дослідників розглядати війну за «руську спадщину» і осмислювати її. Хоча та війна стала для Центрально-Східної Європи такою собі «точкою біфуркації», яка визначила історію цього регіону на віки вперед. У результаті цієї війни Польща відмовилася від польських земель Сілезії та Помор'я й почала здійснювати експансію на Схід — спочатку на Галичину, Волинь, а потім на інші українські землі. Ця війна посприяла остаточному оформленню Великого князівства Литовського, яке помітно розширило свої кордони за рахунок Русі, власне нинішніх українських земель.

Запропонований роман є не лише художнім твором, а й своєрідним дослідженням, яке висвітлює події війни за «руську спадщину». Його головний герой — реальний історичний персонаж. Це — князь Данило Острозький, останній представник монаршої династії Руського королівства, який відігравав помітну роль у цій війні. Про нього збереглися певні документальні свідчення. Автор твору намагався не відходити від історичних фактів. Правда, вдавався до «реконструкції свідчень», тобто створення «документів», які б не лише розповідали про героїв того часу, а й передавали «дух епохи». З цією метою, зокрема, використовувалися такі перлини давньоруської книжності, як збірник «Пчела», «Моління Данила Заточника», «Задонщина»,

повчання Феодосія Печерського, а також деякі інші твори і, звісно, автентичні документи. Сподіваюся, читач із розумінням поставиться до таких літературних експериментів.

З повагою — автор.

ньому — так само. І мальовидла. Але за цим тварним — душі людей.

Їхні тіла давно вже земля прийняла. Та нетварні частинки душ лишилися в писаннях. Видаються мені ті частинки світлячками. Чи крупинками бісеру, які радують око різними барвами».

На цьому скінчився наш перший день перебування в монастирі святого Миколая. Мав наступити день другий, третій... І так багато днів, допоки ми не закінчимо діло те, яке наказав мені князь Костянтин зробити.

Другого дня Максим віднайшов книгу «Бісер» і приніс мені. У часи минулі, коли я працював у монастирській книгозбірні, то не зауважив її. Чи, може, цієї книги тоді не було — а з'явилася вона пізніше.

¹ Костянтин Острозький, у хрещенні — Василь (1526–1608). Один з найбагатших магнатів Великого князівства Литовського й Речі Посполитої. Засновник Острозької академії. На його кошти здійснене видання Острозької Біблії (1580–1581).

² Олександр Острозький (1570–1603), молодший син Василя-Костянтина Острозького. Дотримувався православного віросповідання. Його розглядали як майбутнього протектора православної церкви в Речі Посполитій. Помер при загадкових обставинах.

³ У 1588 р. на замовлення князя Василя-Костянтина Острозького Василь Суразький написав «Книжицю» (в шести розділах), більш відома як «Про істинну православну віру». Це була полемічна відповідь на книги єзуїтських авторів Петра Скарги й Бенедикта Гербеста. «Книжиця» Суразького з якихось причин була надрукована лише через десять літ після її написання. Про самого Василя Суразького відомо мало. Вважається, що він керував Суразькою фундацією, створеною князем Василем-Костянтином для фінансування Острозького шпиталю, церкви Святої Трійці та Острозької академії.

⁴ Герасим Смотрицький (?–1594) — писар у Кам'янці-Подільському, який перейшов на службу до князя Василя-Костянтина Острозького. Готував до друку Острозьку Біблію. Автор полемічного твору «Ключ царства небесного» (1587).

⁵ Мається на увазі Іван Федоров (?–1583) — відомий український, білоруський та російський друкар. В українських документах, як правило, фігурував під прізвищем «Федорович».

⁶ Йдеться про т.зв. Геннадієвську Біблію, укладену в Новгороді в 1499 р. Один із рукописних примірників цієї Біблії був привезений із Москви в Острог і використовувався при укладанні Острозької Біблії.

⁷ Тут називаються діячі Дерманського релігійно-культурного осередку, який діяв у 1602–1605 рр. і який був під опікою князя Василя-Костянтина Острозького.

⁸ У селі Обич (нині село Шумського району Тернопільської області) існував старовинний монастир, спалений татарами на початку XVII ст.

⁹ Тут названі отці Східної церкви, християнські неоплатоніки, твори яких використовував Василь Суразький у своїй «Книжиці». Особливо високо він цінував твори Псевдо-Діонісія Ареопагіта.

¹⁰ Симеон Новий Богослов (949–1022) — один з трьох святих Східної церкви, який отримав титул «Богослова». Відомий, зокрема, як автор духовних гімнів, написаних у містичному дусі. Вважається одним із представників ісихазму.

Передслово із книги «Бісер» ¹¹

Чому так іменується книга сія?

Бо думки в ній — це крупинки бісеру. Є світлі й темні. Є червоні, як кров. Є сині, як небо. Викладатиму аз, грішний, ними узори, узороччя.

Буду, як та бджола, що припадає до різних квітів, збираючи мед у чарунки. Так і я шукатиму солодощі словесні та мислі мудрі в книгах.

Хтось скаже: марнота. Ось Проповідник у Старому Заповіті рече: все марнота марнот, не варто нічим перейматись; що є — те мине, і що буде, те розвіється, як дим.

Але хіба красиве — то марнота? Краса — від Бога. Вона і є Бог. Із допомогою краси Бог являється нам.

Речі стомлюють людей, рече далі Проповідник. Вони приходять і відходять. Немає нічого нового...

І книга моя — не новина. Бо складена зі слів звичних.

Та сподіваюся: буде те моє складання гарне. А книга моя солодкою буде — як той мед, що з красних квітів зібраний і в борті принесений.

Не минеться даремно труд мій.

Хоча... Святий Іоанн Златоуст ¹² з болем говорив про наше лінивство до книг: «Скажи мені, хто з вас, додому повертаючись, узяв книги християнські в руки і прочитав, і обміркував написане? Ніхто не зможе цього сказати. Ось карти і шахи в багатьох із вас є, а книг немає ні в кого, хіба в небагатьох. Та й ті, що книги мають, чинять так, як і ті, що не мають їх. Закривають книги і кладуть у скриню... Про читання зовсім не піклуються. Набувають бо книги не заради душевної користі, а прагнуть виявити своє багатство і гордість. Отак збільшується у них марнославство, і немає нікого, хто почув би слова: «Знаю силу книги».

Не відаю я, скільки часу протриває ся створена мною книга? Рік, два, десять... Сотні років?

Чи від неї відразу втомляться? Й відкинуть. ...Як річ непотрібную. І лежатиме вона в скрині прихована.

Чи припадатимуть до неї книжні люди, як спраглий до джерела в гарячу днину?

Бо як вершник коня спрямовує, так і праведника — книги.

Питав мене Максим, що то за книга «Бісер».

Я казав: не знаю, не відаю. Книга видалася мені старою. Аркуші пожовкли, чорнила вицвіли. Іноді важко було читати написане. Але мала книга добру оправу. І — гарну! Певно, через це й збереглася.

Бо довго зберігається не лише те, що міцне, а й те, що красиве.

Сказав я Максиму, щоб читав цю книгу. Може, щось знайде в ній про князя Данила. А якщо ні?.. То так і буде. Читання книжне не є даремне. А особливо — коли книга позиточна.

А я знайшов ту книгу, яку потребував. Звалася вона Літописцем Симеоновим.

¹¹ Збірники під назвою «Бісер» мали поширення на українських землях у XIV–XV століттях. На жаль, жоден із них не зберігся до нашого часу.

¹² Іоанн Золотоуст (347–407) — святий, отець Церкви, блискучий оратор, адвокат і релігійний полеміст. Твори цього автора користувалися значною популярністю на українських землях у період Середньовіччя і ранньомодерні часи.

Переднє слово в книзі «Літописець...»

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

WAR BOOKS
військова література

КУПИТИ